

**ԱՐՑԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՊՈՐՏՑԵԼԻ
ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ՀԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ**

Մարզարիտա ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

Տնտեսագիտության թեկնածու, ԵՊՀ դոցենտ

Արևիկ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

ԱրՊՀ ֆինանսահաշվային ամբիոնի դասախոս

Վարդուհի ԽԱԶԱՏՈՒՐՅԱՆ

ՇՏՀ ինժ. տեխն. և ագրոբիզնեսի ամբիոնի ավագ դասախոս

Բանալի բառեր. վարկեր, վարկային պորտֆել, ավանդներ, ՀՆԱ, չաշխատող
վարկեր, վարկային պարտավորություններ

Ներածություն: Վարկավորումը առևտրային բանկերի և վարկային կազմակերպությունների (հետագայում վարկավորող կազմակերպություններ) գործունեության հիմնական տեսակն է և ճիշտ ու հաշվեկշռված վարկային քաղաքականության դեպքում այն հնարավորություն է տալիս ստանալ առավելագույն շահույթ: Վարկային քաղաքականության արդյունավետությունը մեծապես կախված է վարկային պորտֆելի ձևավորման որակից: Միջազգային պրակտիկայում ընդունված է, որ եթե չաշխատող կամ խնդրահարույց վարկերի տեսակարար կշիռը ընդհանուր ակտիվներում գերազանցում է 7%-ը, ապա դա կարող է հանգեցնել վարկավորող կազմակերպության գործունեության արդյունքների էական վատթարացման [Սոկոլով Վ., 2011, էջ 43]: Վարկավորող կազմակերպությունների կողմից վարկային պորտֆելի արդյունավետ կառավարման արդյունքում տվյալ երկրի ֆինանսական համակարգը կայունանում է, ինչը հանգեցնում է ամբողջ տնտեսության կայուն և դինամիկ զարգացմանը:

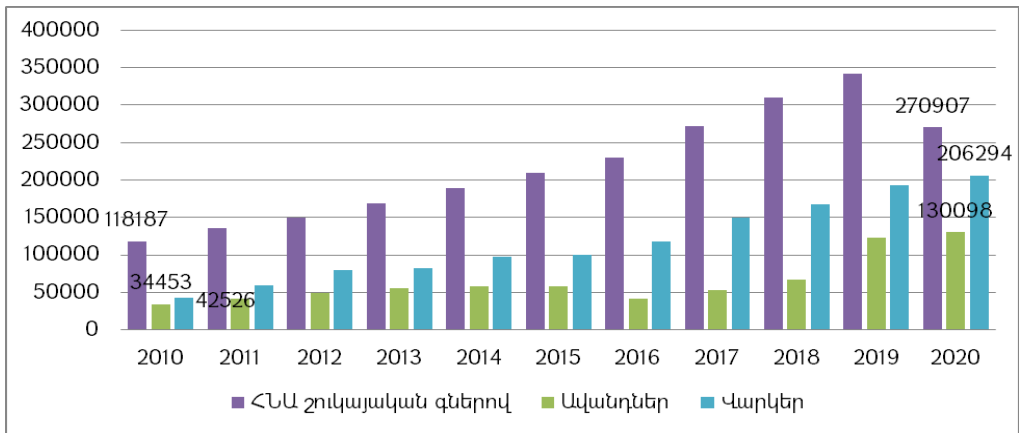
Գրականության ակնարկ: Վարկային պորտֆելի կառավարման հիմնախնդիրները ներկայումս գնտվում են գիտնականների, հետազոտողների և վերլուծաբանների ուշադրության կենտրոնում: Վարկային պորտֆելը վարկերի կառուցվածքային համախմբություն է, որը ձևավորում և պարբերաբար կառավարում է վարկավորող կազմակերպությունը՝ հաշվի առնելով շուկայական կոնյուկտուրայի փոփոխությունները [Կովալենկո Ս., 2019, էջ 101]: Ըստ մեկ այլ սահմանման՝ վարկային պորտֆելը իրենից ներկայացնում է վարկի կամ վարկային կազմակերպության կողմից տրամադրված վարկերի ամբողջ-

ջությունը, որի ձևավորումն ու կառավարումը հնարավորություն են տալիս առավել հստակ մշակել զարգացման ռազմավարությունն ու մարտավարությունը, վարկավորող կազմակերպության զարգացման հնարավորությունները հաճախորդների վարկավորման և շուկայում գործարար ակտիվության զարգացման բնագավառում [Ռ. Սահակյան, Ա. Մխիթարյան, 2013, էջ 186]:

Մեթոդաբանություն: Հետազոտության համար որպես գիտական հիմք են ծառայել հայ և օտարերկրյա վարկային հարաբերությունների վերաբերյալ գիտական աշխատությունները ու վերլուծությունները, իսկ որպես տեղեկատվական հիմք՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ-իրավական ակտերը, Արցախի Հանրապետության կառավարության որոշումները, ինչպես նաև Ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից հրապարակվող պաշտոնական հաշվետվությունները:

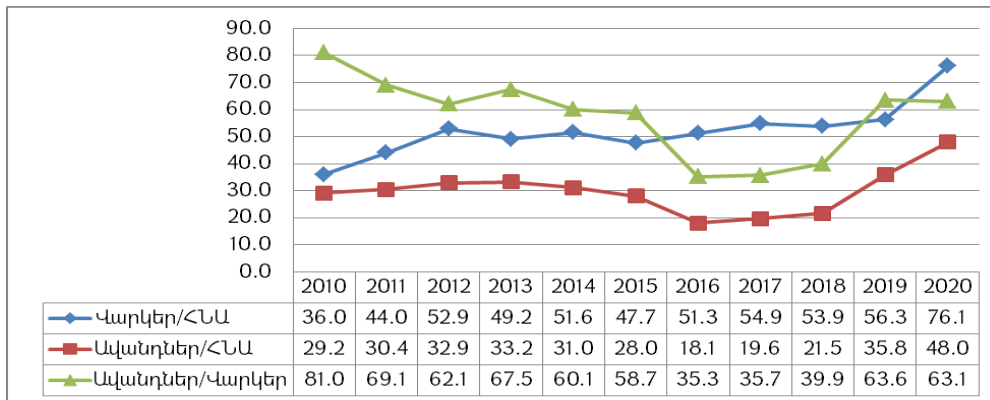
Վերլուծություն: Վարկային պորտֆելի որակի գնահատման համար կիրառվում են բացարձակ և հարաբերական ցուցանիշներ: Բացարձակ ցուցանիշներն են տրամադրված փոխատվությունների ծավալները ըստ տեսակների և ժամկետանց փոխատվությունների ծավալները: Հարաբերականին են վերաբերում այն ցուցանիշները, որոնք բնութագրում են առանձին վարկատեսակների տեսակարար կշիռը ընդհանուր վարկերի կառուցվածքում:

Ներկայումս Արցախի Հանրապետությունում (ԱՀ) գործում են հայաստանյան 7 առևտրային բանկերի 21 մասնաճյուղեր և երեք վարկային կազմակերպություններ (մինչև պատերազմը ԱՀ-ում գործում էր 8 առևտրային բանկ՝ 33 մասնաճյուղերով): Վերջին տարիներին ԱՀ վարկային համակարգը թևակոխել էր զարգացման մի նոր փուլ, երբ վարկավորող կազմակերպությունների կողմից մատուցվող ֆինանսական ծառայությունների տեսականին ընդլայնվում էր, որի արդյունքում աճում էր և՛ բնակչության բարեկեցության մակարդակը, և՛ տնտեսությունում ներդրումների ծավալները: Նախ ներկայացնենք ԱՀ-ում 2010-2020 թթ. ՀՆԱ-ի, վարկերի և ավանդների ծավալների դինամիկան գծապատկեր 1-ի տեսքով. ՀՆԱ-ի, վարկերը և ավանդները աճել են. 2020թ. այս ցուցանիշները 2010թ. համեմատ աճել են համապատասխանաբար 1.3 անգամ, 3.9 անգամ և 2.8 անգամ: Սակայն 2020թ. ԱՀ-ում ՀՆԱ-ը 2019թ. համեմատ նվազել է 20,9%-ով, տրամադրված վարկերի ծավալներն նույն տարվա համեմատ աճել են 7%-ով, ավանդների ծավալները՝ 6,1 %-ով:

Գծապատկեր 1. ԱՀ-ում ՀՆԱ-ի, վարկերի և ավանդների դինամիկան 2010-2020թթ. (մլն դրամ) [4,5]

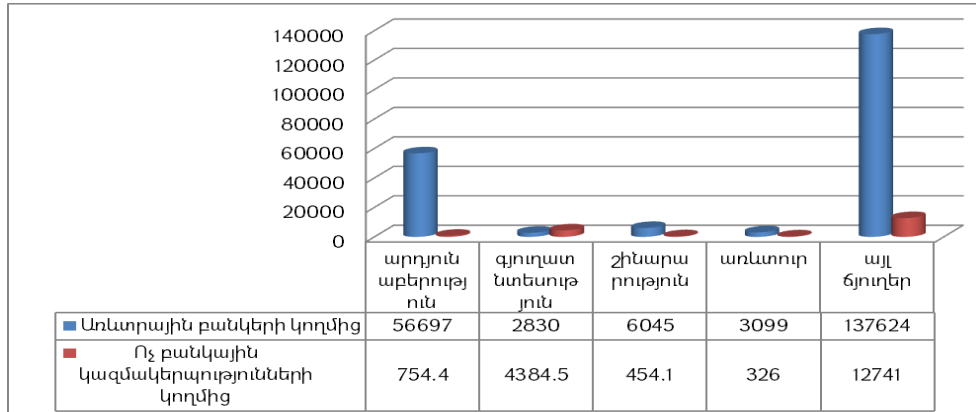
ԱՀ բանկային համակարգի միջնորդությունը բնութագրող ցուցանիշները ներկայացված են գծապատկեր 2-ում:

Գծապատկեր 2. ԱՀ բանկային համակարգի միջնորդությունը բնութագրող ցուցանիշների դինամիկան [4,5]

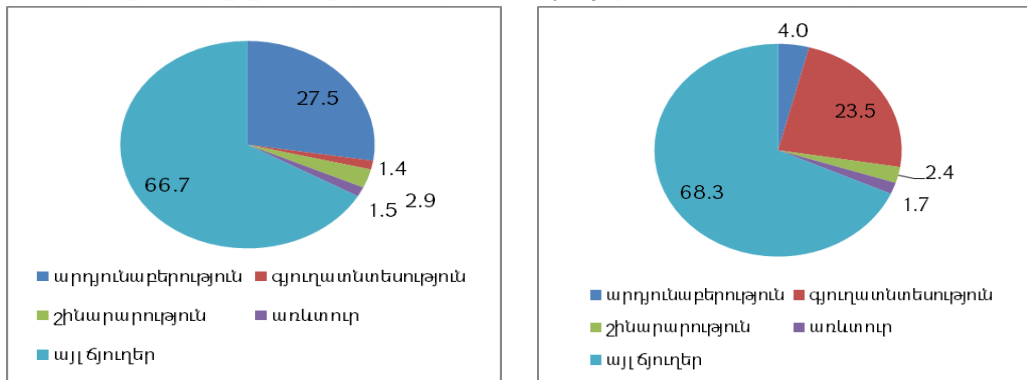
2020թ. նախորդ տարվա համեմատ աճել են վարկեր/ՀՆԱ և ավանդներ/ՀՆԱ հարաբերակցությունները, սակայն նվազել է ավանդներ/վարկեր հարաբերակցությունը. դա պայմանավորված է նրանով, որ դիտարկվող ժամանակաշրջանում վարկերի ծավալների աճի տեմպը գերազանցել է ավանդների ծավալների աճի տեմպին: ԱՀ-ում 2020թ. վարկային պորտֆելը կազմել է 224,95 մլրդ դրամ, ընդ որում արդյունաբերությանը տրամադրված վարկերը կազմել են 57,45 մլրդ դրամ, գյուղատնտեսությանը տրամադրված վարկերը

րը՝ 7,2 մլրդ դրամ, շինարարությանը տրամադրված վարկերը՝ 6,5 մլրդ դրամ, առևտրի ոլորտին տրամադրված վարկերը՝ 3,4 մլրդ դրամ, իսկ այլ ոլորտներին տրված վարկերը՝ 150,4 մլրդ դրամ: Գծապատկեր 3-ում ներկայացված են ԱՀ-ում 2020թ. վարկավորող կազմակերպությունների կողմից տրամադրված վարկերը ըստ ճյուղերի:

Գծապատկեր 3. 2020թ. ԱՀ վարկավորող կազմակերպությունների կողմից տրամադրված վարկերը ըստ ճյուղերի (մլն դրամ) [4]

Ինչպես ցույց է տալիս գծապատկեր 3-ը, առևտրային բանկերի տրամադրված վարկերի տեսակարար կշիռը ընդհանուրում կազմել է 91,7 %, իսկ ոչ բանկային կազմակերպություններինը՝ 8,3%: Տրամադրված վարկերի տեսակարար կշիռները ըստ ոլորտների ներկայացված են գծապատկեր 4-ում:

Գծապատկեր 4. Առևտրային բանկերի և ոչ բանկային կառույցների (ծախից աջ) տրամադրված վարկերի տեսակարար կշիռներն ըստ ոլորտների (%) [4]

Գծապատկեր 4-ից պարզ է դառնում, որ թե՛ առևտրային բանկերի, թե՛ ոչ բանկային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված վարկերի կա-

ռուցվածքում առավելագույն մասնաբաժինն ունեն «այլ ճյուղեր» բաժնում ներառված վարկերը, որոնց թվին են կազմում սպառողական և հիփոթեքային վարկերը, սակայն վիճակագրական հաշվետվություններում «այլ ճյուղեր» բաժնի կառուցվածքը ներկայացված չէ: Յուրաքանչյուր երկրի վարկային պորտֆելի կառուցվածքը բնութագրող հաջորդ ցուցանիշը չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն է ընդհանուր պորտֆելում: Համաձայն ՀՀ գործող օրենսդրության՝ չաշխատող են այն ակտիվները, որոնց. [6, կետ 2.6]

- հիմնական գումարի (կամ դրա մի մասի) մարումը կամ տոկոսների վճարումն ուշացել է պայմանագրում նշված ժամկետից կամ

- տոկոսային վճարները կապիտալացվել են (գումարվել են չմարված փոխատվության (վարկի) գումարին) կամ

- պայմանները վերանայվել են:

ԱՀ-ում առևտրային բանկերի չաշխատող վարկերը 2017-2020 թթ. ներկայացված են աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1. ԱՀ-ում 2017-2020թթ. առևտրային բանկերի չաշխատող վարկերը (մլն դրամ) [4]

Ընդհանուր վարկեր	2018	2019	2020	Տոկոսները ընդհանուրի նկատմամբ (%)		
				2018	2019	2020
	167354	192802	206294	100	100	100
Ժամկետանց վարկեր	541,4	646,1	762,7	0,3	0,3	0,4
Երկարաձգված վարկեր	52,5	412,6	12956	0,00	0,2	6,3

Ինչպես երևում է աղյուսակ 1-ից, 2018-2019թթ. ԱՀ վարկային պորտֆելի կառուցվածքում չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռը բավականին ցածր էր. դա պայմանավորված էր հետևյալ հանգամանքներով.

- ԱՀ կառավարությունը, ի դեմս Արցախի ներդրումային և գյուղի ու գյուղատնտեսության աջակցության հիմնադրամների, իրականացնում էր հիփոթեքային և բիզնես վարկերի պետական օժանդակության ծրագրեր, որը բարձրացնում էր վարկառուների կարգապահությունը

- վերջին տարիներին ապագայի նկատմամբ ունենաձ վստահության բարձր մակարդակով:

Սակայն այդ իրավիճակը փոխվեց 2020թ.-ին, երբ ժամկետանց և երկարաձգված վարկերը (չաշխատող վարկեր) նախորդ տարվա համեմատու-

թյամբ աճել են աննախադեպ 13,4 անգամ: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ 2020թ. սեպտեմբերի 27-ից սկսած արցախյան երրորդ պատերազմի պատճառով դժվար կացության մեջ հայտնված ԱՀ քաղաքացիների պարտավորությունները իր վրա է վերցրել ԱՀ կառավարությունը:

2021թ. մարտի 17-ին ԱՀ կառավարությունը ընդունեց որոշում, որով հաստատեց պատերազմի հետևանքով դժվար կացության մեջ հայտնված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վարկային պարտավորությունների կատարմանն ուղղված պետական ֆինանսական աջակցության ծրագիրը: Շահառու է հանդիսանում մինչև 2020թ. սեպտեմբերի 27-ը ՀՀ և ԱՀ տարածքում գործող բանկերի, վարկային կազմակերպությունների և գրավատների հետ վարկային, ինչպես նաև Արցախի ներդրումային և գյուղի ու գյուղատնտեսության աջակցության հիմնադրամների հետ փոխառության պահմանագիր կնքած և ֆինանսավորված:

• ֆիզիկական անձը (կամ նրա ամուսինը), ով 2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ի դրությամբ հաշվառված և փաստացի բնակվում էր կամ ում աշխատանքի վայրը գտնվում էր Արցախի Հանրապետությունում, բացառությամբ զորահավաքային զորակոչով չներկայացած Արցախի Հանրապետության պահեստազորային կամ նրա ամուսին կամ համատեղությամբ բնակվող ծնող կամ համատեղությամբ բնակվող զավակ,

• Արցախի Հանրապետության ռեզիդենտ իրավաբանական անձ (բացառությամբ ոչ առևտրային կազմակերպությունների), որի միակ մասնակիցը (բաժնետերը) կամ կանոնադրական կապիտալի ավելի քան գումարային 60 տոկոս մասնակցություն ունեցող մասնակիցները բավարարում են առաջին կետի պահանջը: [7, կետ 1] Ընդ որում սպառողական, հիփոթեքային և բիզնես վարկերի գծով պարտավորությունների մարման գործընթացներն իրականացվում են Արցախի ներդրումային հիմնադրամի միջոցով, իսկ գյուղատնտեսական բիզնես վարկերի պարտավորությունների մարման գործընթացները՝ գյուղի և գյուղատնտեսության աջակցության ծրագրով [7, կետ 1]:

Եզրակացություններ: Վերջին տարիներին ԱՀ տնտեսությունը թևակոխել էր զարգացման մի նոր փուլ, կամաց-կամաց զարգանում էր ՓՄՁ ոլորտը և հասարակության կողմից ապագայի նկատմամբ որոշակի վստահության արդյունքում զարգանում էր ֆինանսական համակարգը: Պետությունը, հասարակության բնակարանային պայմանների ապահովման և բարելավման

նպատակով, ինչպես նաև մանր և խոշոր բիզնեսի ընդլայնման նպատակով իրականացնում էր պետական ֆինանսական օժանդակության ծրագրեր, որոնք վերջին տարիներին էապես ազդել էին այդ ոլորտների զարգացմանը: Սակայն պատերազմը կաթվածահար արեց ԱՀ ողջ տնտեսությունը և ֆինանսական համակարգը: Սակայն, մեր կարծիքով, անվտանգային երաշխիքներ ունենալիս, Արցախի աշխարհը նորից ոտքի կկանգնի և կկերտի իր ապագան:

Գրականություն

1. Соколов В.С, Понятие и сущность кредитного портфеля коммерческого банка, М.: Академия, 2011. -(315),
2. Коваленко, С., Кредитный портфель банка и его роль в предотвращении кредитного риска, Вестник СГСЭУ. 2019. № 1 (75),
3. Ռ. Սահակյան, Ա. Մխիթարյան, Վարկի մենեջմենթ, Երևան 2013թ. (255),
4. ԱՀ 2010-2020թթ. Ֆինանսների վիճակագրություն, ԱՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն , www.stat-nkr.am
5. ԱՀ Սոցիալ տնտեսական վիճակը 2010-2020 թթ., ԱՀ Ազգային վիճակագրական ծառայություն, www.stat-nkr.am
6. «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող բանկերի վարկերի ու դեբիտորական պարտքերի դասակարգման և հնարավոր կորուստների պահուստների ձևավորման կարգ» ՀՀ Կենտրոնական բանկի 23.04.99թ. թիվ 63 որոշում, <https://www.cba.am>
7. ԱՀ կառավարության 17.03.2021թ, 222-Ն որոշում, «2020թ. սեպտեմբերի 27-ին Արցախի Հանրապետության դեմ սանձազերծած պատերազմական գործողությունների հետևանքով դժվար կացության մեջ հայտնված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վարկային պարտավորությունների կատարմանն ուղղված պետական ֆինանսական աջակցության ծրագիրը» հաստատելու մասին, <http://president.nkr.am>

Մարգարիտա ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, Արևիկ ԱԼԵԿՍԱՆՅԱՆ, Վարդուհի ԽԱԶԱՏՈՒՐՅԱՆ

Արցախի Հանրապետության վարկային պորտֆելի կառուցվածքը հետպատերազմյան շրջանում

Բանալի բառեր. վարկեր, վարկային պորտֆել, ավանդներ, ՀՆԱ, չաշխատող վարկեր, վարկային պարտավորություններ

Վարկային պորտֆելը բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված վարկերի ամբողջությունն է, որի կառավարման արդյունավետությունը մեծապես կախված է վարկավորող կազմակերպության որդեգրած վարկային քաղաքականությունից: Վարկային պորտֆելի կառավարման նրպատակով վարկավորող կազմակերպությունը կիրառում է տարբեր հնարքներ, քանի որ դրանից է կախված վերջինիս գործունեության ֆինանսական արդյունքները: Այդ ամենի արդյունքում երկրի ֆինանսական համակարգը կայունանում է, որն էլ հանգեցնում է ֆինանսական շուկաների և ողջ տնտեսության դինամիկ զարգացմանը: Ներկայացված են ԱՀ ՀՆԱ-ի, վարկերի, ավանդների դինամիկան, բանկային համակարգի միջնորդությունը բնութագրող ցուցանիշները, վարկային պորտֆելի կառուցվածքը:

Маргарита Егиазарян, Аревик АЛЕКСАНИЯН, Вардуи ХАЧАТУРЯН

Структура кредитного портфеля Республики Арцах в послевоенной периоде

Ключевые слова: кредиты, кредитный портфель, депозиты, ВВП, неработающие кредиты, кредитные обязательства

Кредитный портфель - это совокупность ссуд, предоставленных банками и кредитными компаниями, управление которыми во многом зависит от кредитной политики, принятой кредитной организацией. Кредитная организация использует различные уловки для управления кредитным портфелем, так как от этого зависят финансовые результаты последнего. В результате финансовая система страны стабилизируется, что приводит к динамичному развитию финансовых рынков и экономики в целом. В статье представлена динамика ВВП, кредитов, депозитов НКР, показатели банковской системы, структура ссудного портфеля.

Margarita YEGIAZARYAN, Arevik ALEXANYAN, Varduhi KHACHATURYAN
Structure of the credit portfolio of the Republics of Artsakh in the post-war period

Key words. credits, credit portfolio, deposits, GDP, non-performing loans, credit institutions

Credit portfolio - the co-existence of banks, banks and credit companies, the management of which depends largely on the credit policies of the receiving credit organization. Credit organizations take advantage of different portfolios to manage their credit portfolio, as the financial results of the past depend on it. As a result, the financial system of foreign countries stabilizes, which leads to the dynamic development of financial rankings and economies as a whole. In the article represented dynamics CDP, loans, deposits of Artsakh, indicators of banking systems, structure portfolio by various indicators until and after the war, as well as long non-performing loans in the loan portfolio.